

Emma Rinta-Paavola

”AIKANSÄ KEKKONEN”

Jaakko Ilkan historiapolitiittinen käyttö eteläpohjalaisissa
sanomalehdissä vuosina 2016–2020

TIIVISTELMÄ

Emma Rinta-Paavola: ”Aikansa Kekkonen” – Jaakko Ilkan historiapolitiittinen käyttö eteläpohjalaisissa sanomalehdissä vuosina 2016–2020

Kandidaatintutkielma

Tampereen yliopisto

Historian tutkinto-ohjelma

Joulukuu 2023

Kandidaatintutkielmassani käsittelen nuijasodan päällikön Jaakko Ilkan historiapolitiittista käyttöä eteläpohjalaisissa sanomalehdissä. Tutkin, millaisia merkityksiä Jaakko Ilkka saa 2000-luvun eteläpohjalaisessa paikallisyhteisössä ja millainen henkilökuva Jaakko Ilkasta välittyy.

Jaakko Ilkka oli 1500-luvulla elänyt ilmajokelainen talonpoika, joka toimi nuijasodassa talonpoikien päällikkönä. Ilkan kuoltua hänen tarinansa siirtyi sukupolvelta toiselle suullisena perimätietona, heikentyen vähemmän, kuin on tavallista. 1800-luvun historioitsijat muodostivat Jaakko Ilkasta kansallisromanttisen henkilökuvan, jonka vaikutteet ovat säilyneet 2000-luvulle asti. Jaakko Ilkka edustaa muun muassa isänmaallisuutta, eteläpohjalaisuutta, uhrivalmiutta sekä oikeuden puolustamista.

Aineistoni koostuu sanomalehtikatkelmista, jotka ovat peräisin *Ilkasta*, *Ilkka-Pohjalaisesta*, *Ilmajoki-lehdestä* sekä *Kurikka-lehdestä*. Hyödynnän tutkimuksessa yksinomaan eteläpohjalaisia sanomalehtiä, sillä nuijasodan muistaminen on 2000-luvulla leimallisesti eteläpohjalainen ilmiö. Tutkimuksen ajallinen raja on 2016–2020. Metodeinani käytin sisällönanalyysiä ja tilastonanalyysiä. Tilastoin jokaisen Jaakko Ilkka -aiheisen osuman, ja annoin jokaiselle osumalle yhden pääasiallisen teeman. Yleisimpiä teemoja aineistossa olivat Jaakko Ilkan koulu Ilmajoella, Jaakko Ilkka -seura sekä Ilkan patsas.

Aineistosta kävi ilmi, että Jaakko Ilkka mainitaan eteläpohjalaisissa sanomalehdissä säännöllisesti. Jaoin maininnat neljään kappaleeseen: historiallisiin, poliittisiin, Ilmajokeen sekä sukututkimukseen liittyviin mainintoihin. Muistomerkeillä ja patsailla on suuri merkitys Ilkkaa symboloivina objekteina. Myös nuijasotaan liittyvät paikat vaikuttavat olevan lähestulkoon pyhiä paikkoja joillekin lehtiin kirjoittaneille paikallisille. Jaakko Ilkkaa käytetään keskustaoikeistolaisissa poliittisissa konteksteissa sekä kirjoittajan arvostellessa vallankäyttöä. Monet kirjoittajat vaikuttavat näkevän nykyisyyden suorana jatkumona nuijasodan aikaisille tapahtumille. Nuijasodan tapahtumista etsitään vastauksia nykypäivän ongelmiin ja Ilkkaa saatetaan verrata moderneihin poliitikkoihin. Jaakko Ilkalla on erityisen suuri merkitys hänen kotipitäjässään Ilmajoella. Paikallisten kirjoituksista voi päätellä, että Ilkka edustaa ilmajokelaisuutta parhaimmillaan. Monet kuntalaiset toivovat, että Ilkkaa hyödynnettäisiin enemmän kunnan brändinä. Ilkasta ammennetaan vielä 2000-luvullakin vaikutteita sekä omaa että paikallisyhteisön historiallista identiteettiä varten. Sukulaisuusyhteys nuijapäällikköön saattaa lisätä kiinnostusta häntä kohtaan.

Avainsanat: historian käyttö, paikallisyhteisö, sanomalehdet, Jaakko Ilkka, Etelä-Pohjanmaa

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1 Lähdeaineisto ja rajaus	2
1.2 Metodologia ja käsitteet	3
2. Nuijasota	5
3. Jaakko Ilkka suomalaisessa historiankirjoituksessa	7
4. Jaakko Ilkan käyttö eteläpohjalaisissa sanomalehdissä	9
4.1 Historialliset käyttötarkoitukset.....	10
4.2 Käyttö politiikassa	12
4.3 Ilmajokelaisten ihmemiehenä ja identiteettiaineksena	16
4.4. Sukututkimus	21
5. Loppupäätelmät.....	22
6. Lähteet ja tutkimuskirjallisuus.....	24
I Sanomalehtilähteet.....	24
II Tutkimuskirjallisuus	25
7. Liitteet.....	27

1. Johdanto

Jaakko Ilkka lienee yksi ainoista, selkeästi historiallisista Etelä-Pohjanmaahan liitetystä henkilöistä puukkojunkkari Antti Isotalon lisäksi. *Ilkassa* 10.9.2018 hänet on nimetty ensimmäiseksi Ilmajoen 'seitsemästä ihmeestä'. Varsinaisesta henkilökultista ei kuitenkaan mielestäni voida puhua. Vaikka Jaakko Ilkan päällikkyyden on spekuloitu johtuneen muun muassa hänen persoonastaan, poikkeuksellisen laajaa ihannointia häntä kohtaan ei tapahtunut hänen elinaikanaan tai sen jälkeen. 1800-luvulla luotujen historiaesitysten myötä syntyi kuitenkin ajattelutapa, jonka mukaan tiettyihin tapahtumiin ja henkilöihin tiivistyi jotain erityistä yhteisön – Suomen tai nykyisen Etelä-Pohjanmaan maakunnan – ominaislaadusta ja historiallisesta identiteetistä.¹ Ilmajoella, Ilkan kotipitäjässä, on lukuisia hänen mukaansa nimettyjä asioita, muun muassa paikkoja, rakennuksia ja tapahtumia. Myös yksi käyttämäni sanomalehdistä, Pohjanmaan sekä Etelä-Pohjanmaan maakuntalehti *Ilkka-Pohjalainen* (ent. *Ilkka*), on nimetty Jaakko Ilkan mukaan. Lisäksi nuijasotaan liittyviä muistomerkkejä on ainakin Ilmajoella, Padasjoella, Isossakyrössä, Nokiolla ja Äänekoskella.

Voidaan siis todeta, että Jaakko Ilkka on ainakin kotiseudullaan merkittävä hahmo, jonka nimi esiintyy useissa eri konteksteissa. Ilkasta on säilynyt vähän varmaa tietoa, joten suurin osa häneen liitetystä uskomuksista perustuu eri aikoina laadittuihin teorioihin sekä perimätietoon. Myös oppikirjojen 1800-luvun nationalistinen ote muokkasi mielikuvia Ilkasta.² Suomen historian kirjoittivat ihmiset, jotka rakensivat historiallista identiteettiä itselleen ja lukijoilleen. Useat 1800-luvun eurooppalaiset kansallisvaltiot kokivat tarvetta kansallisille kertomuksille. Jo 1900-luvun suomalaisilla oli kirkas ja jaettu käsitys siitä, millaisia Suomi sekä sen historia olivat. Historiasta tuli identiteetti, jota toistettiin julkisuudessa, kouluissa, arkipuheessa ja politiikassa.³ 1950-luvulta alkaen vapaan talonpojan ja pohjoismaisen tasa-arvon alkumyytin oppikirjoissa korvasi hyvinvointivaltio.⁴ Historianopetuksen pitkä perinne identiteettiaineena kantoi 1990-luvulle asti, kunnes kouluopetusta alettiin uudistaa nyky-yhteiskunnan vaatimuksia vastaavaksi.⁵ Menneisyys on jatkuvassa muutoksessa, kun jokainen aikakausi poimii historiasta itselleen tärkeitä asioita.⁶

¹ Haapala et al. 2021, 491–492

² Ks. Esim. Ahonen 2017 ja Ylikangas 1977

³ Haapala et al. 2021, 475–476

⁴ Ahonen 2017, 102

⁵ Rantala 2010, 218

⁶ Heikkilä 2022, 9

Tämän tutkimuksen tarkoitus on käsitellä Jaakko Ilkan esiintymistä eteläpohjalaisissa sanomalehdissä. Pääasiallisia tutkimuskysymyksiäni ovat 1 millaisia merkityksiä Jaakko Ilkka saa 2000-luvun eteläpohjalaisessa paikallisyhteisössä sekä 2. millainen henkilökuva Jaakko Ilkasta välittyy ja mihin se perustuu. Käsitellen lyhyesti myös nuijasotaa sekä Jaakko Ilkkaa suomalaisessa historiankirjoituksessa luodakseni paremman kuvan siitä, mihin Ilkan henkilökuva perustuu.

1.1 Lähdeaineisto ja rajaus

Tutkimuksessa lähdeaineistona käytän kolmea eteläpohjalaisia sanomalehteä: *Ilkkaa*, *Ilkka-Pohjalaista* sekä *Ilmajoki-lehteä*. Sisällytin aineistoon myös muutaman tekstin *Kurikka-lehdestä*. Käyttämäni sanomalehdet rajasin lähinnä sen mukaan, mitkä julkaisut ovat relevantteja Ilmajoella. Sanomalehdet valitsin aineistoksi siksi, koska Uutismedian liiton tuottaman tutkimuksen mukaan neljä viidesosaa suomalaisista pitää sanomalehtien toimintaa merkittävänä yhteiskunnallisten asioiden ja demokratian edistäjinä ja yhtä moni pitää sanomalehtien toimintaa paikallisten asioiden edistymisen kannalta merkityksellisinä.⁷

Menetettyään ajankohtaisuutensa sanomalehti muuttuu lähteeksi; dokumenteiksi muuttunut lehdistö kertoo uutisina, artikkeleina ja jopa mainoksina menneisyydestä viittaamalla ilmestymishetken asioihin ja tapahtumiin.⁸ Lehdistö on myös itse osa menneisyyttä omine intresseineen sekä aatteineen, jotka eivät välttämättä näy julkilausuttuina kannanottoina.⁹ Myös lukijat itse muistelevat tai tuovat muuten esiin historiallisia tapahtumia sekä henkilöitä muun muassa sanomalehtien yleisönosastoilla. Narratiivilla voidaan tuottaa keskinäistä järjestystä ja suhteita asioihin, joilla ei ole välttämättä mitään yhteyttä toisiinsa.¹⁰

Ilmajoki-lehti on paikallislehti, jonka levikkialue on Ilmajoki, Jaakko Ilkan kotipaikkakunta. *Kurikka-lehden* levikkialue on Kurikka, Ilmajoen naapurikaupunki. Eeva-Liisa Aalto ja Pirjo Santonen määrittelevät paikallislehdille neljä tuntomerkkiä: 1. lehti sisältää pääasiassa paikallista aineistoa, 2. se käsittelee levikkialueen yleisiä asioita, 3. lehden varsinaisena levikkialueena on muutama kunta, yksi kunta tai kunnanosa, 4. lehti leviää tilattuna ja 5. lehti ei (oman ilmoituksensa mukaan) ole minkään poliittisen puolueen äänenkannattaja.¹¹

⁷ 'Nuoret aikuiset pitävät sanomalehtiä ylivoimaisesti luotettavimpana mediana', Sanoma, 8.9.2021

⁸ Tervonen 2010, 218

⁹ Tervonen 2010, 218

¹⁰ Ihalainen & Valtonen 2022, 37

¹¹ Aalto & Santonen 1985, 14

Paikallislehdissä suuretkin kansalliset tapahtumat, kuten presidentinvaalit, saattavat mennä lähestulkoon kokonaan huomiotta äänestyspaikkojen listausta lukuun ottamatta.

Ilkka (myöh. *Ilkka-Pohjalainen*) eroaa tavallisesta paikallislehdestä siinä, että sen levikkialue on laaja ja se on ollut alusta alkaen poliittinen julkaisu. Vuonna 2020 Etelä-Pohjanmaalla julkaistu *Ilkka* sekä Pohjanmaalla julkaistu *Pohjalainen* yhdistyivät *Ilkka-Pohjalaiseksi*, ja siten julkaisun maantieteellinen kattavuus kasvoi entisestään. Nykyisin useimmat julkaisut tähtäävät objektiivisuuteen, jonka täydellinen saavuttaminen on käytännössä mahdotonta. *Ilkka-Pohjalainen* on sitoutumaton, mutta *Ilkka* ei ole päässyt maalaisliittomaineestaan eroon. Journalistiikan emeritusprofessori Raimo Salokangas toteaa *Ilkassa* 317/2019, että *Ilkka* on tyypillisen maalaisliittolainen nimi, jonka taustalla on nuijasota ja ”talonpoikaiskapinan ruumiillistuma”, Jaakko Ilkka. Hänen mukaansa ”talonpojat ikään kuin lähtevät omalle asialleen. Oletan nimen olevan Santeri Alkion keksimä, sillä Alkion lehtihän se alun perin oli”.¹² Alkio tunnetaan *Ilkan* perustamisen lisäksi maaseudun puolustajana, fennomaanina sekä maalaisliiton ideologisena isänä.¹³

Tutkimukseni ajallinen rajausta sijoittuu vuosiin 2016–2020. Historian käyttöä tutkittaessa tutkitaan usein nykyisyyden ilmiöitä. Alun perin tarkoitukseni oli tarkastella pidempää aikaväliä, mutta jouduin rajaamaan rajausta digitaalisen lähdeaineiston saatavuuden sekä työn pituuden vuoksi. Lähdeaineistoa kuitenkin kertyi sopivasti lyhyemmästäkin rajauksesta.

1.2 Metodologia ja käsitteet

Tutkimuksen pääasiallisina metodeina käytän sisällönanalyysiä sekä tilastonalyysiä. Käytännössä tilastoin jokaisen kerran, jolloin Jaakko Ilkka mainitaan välillisesti tai välittömästi valitsemassani lähdeaineistossa ajanjaksolla 1.1.2016-31.12.2020.

Aineiston keräsin Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot -palvelusta. Käyttäessäni hakusanaa ”Jaakko Ilkka” sekä rajatessani aineiston valitsemiini lehtiin ja päiviin 1.1.2016-31.12.2020, tulee tuloksia 3594 kappaletta. Jaakko- sekä Ilkka-nimien laaja esiintyminen, sekä yhdessä että erikseen, aineistossa tuotti vaikeuksia tulosten rajaamisessa. Pelkästään *Ilkka*-lehden nimi tuottaa suuren määrän tutkimuksen kannalta irrelevantteja osumia. Käytin aineistoa kerätessä metodinani teemoittelua. Tilastoin Jaakko Ilkkaan liittyvät maininnat

¹² Peltokangas, Heikki, 'Kahdesta muodostuu yksi', *Ilkka*, 22.11.2019, 14

¹³ Mylly, Juhani: Alkio, Santeri. Kansallisbiografia-verkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 10.10.2023)

yksitellen ja luokittelin maininnat lehden, tekstilajin ja aiheen mukaan. Annoin jokaisella maininnalla yhden pääasiallisen teeman.

Historian käyttö on monimerkityksellinen käsite. Historian käyttöä on esimerkiksi menneisyyteen liittyvän tiedon käyttöä väitteen perusteluna, historiaan vetoaminen, tutkimukseen vetoaminen ja historiallisen tapahtuman tai henkilön hyödyntäminen maailmankuvan jäsentäjänä.¹⁴ Historian käyttöä tutkiessa on tärkeää kysyä, ketkä historiaa käyttävät, mistä näkökulmista ja mihin tarkoituksiin.¹⁵ Historian käyttäjinä ja mahdollisina väärinkäyttäjinä eivät toimi vain poliitikot, vaan yhtä lailla kaikki kansalaiset ja kaikki yhteiskunnassa vaikuttavat henkilöt.¹⁶

Myyteillä tarkoitan Jaakko Ilkkaan liittyviä tarinoita ja uskomuksia, joiden paikkansapitävyyttä ei voi todistaa. Myytit alkoivat kehittyä Jaakko Ilkan kuoltua, ja osa luvussa 3 käsittelemistäni historiantutkijoista on hyödyntänyt näitä myyttejä luodessaan kuvaa kansallisromanttisesta Jaakko Ilkasta. Todellisuudessa nuijasota oli katastrofaalinen etenkin Ilkan näkökulmasta, joka johti satoja talonpoikia kapinaan, pakeni Nokian taistelusta ja joutui brutaalisti teloitetuksi.¹⁷ Loppujen lopuksi myyttien totuusarvo on yhteisölle epäolennaista verrattuna niiden käyttöarvoon esimerkiksi historiallisen identiteetin rakentajina tai politiikassa. Yhteisö rakentaa ja välittää tarinoita keskuudessaan, koska ne auttavat ymmärtämään moderneja ilmiöitä ja luomaan yhteenkuuluvuutta yksilöiden välille.¹⁸ Etelä-Pohjanmaalla viitataan nykyiseen Etelä-Pohjanmaan maakuntaan, Pohjanmaalla taas nykyiseen Pohjanmaan maakuntaan. Nuijasodan aikaan Pohjanmaan historiallinen maakunta kattoi Pohjanmaan lisäksi Etelä-, Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan. Käsitellessäni moderneja sanomalehtiä tämä ei kuitenkaan ole kovin relevanttia. Monissa yhteyksissä termiä 'Pohjanmaa' käytetään edelleen synonyyminä kaikille Pohjanmaan maakunnille. Eteläpohjalaisella identiteetillä viitataan stereotyyppisiin ominaisuuksiin, mitä nykyisessä Etelä-Pohjanmaan maakunnassa asuviin ihmisiin on perinteisesti liitetty. Esimerkiksi väitöskirjatutkija Teppo Ylitalon mukaan Zacharias Topelius näki pohjalaiset "luonnonlahjakkaina, ujostelemattomina, tarmokkaampina ja itsenäisempinä kuin muut Suomessa". Eteläpohjalaiset olivat Topeliuksen mukaan "liikkuvampia, kiihkeämpiä ja herkempiä intohimojen oikuille ja he tarvitsivat ylimielisyydelleen esiintymistilaisuuksia kuten

¹⁴ Grönholm & Nyysönen 2019, 9

¹⁵ Laine-Frigren & Malinen 2022, 48

¹⁶ Kervanto Nevanlinna 2016, 218

¹⁷ Ylikangas 1977, 211–212

¹⁸ Ahonen 2017, 10

kylätappeluita”.¹⁹ Paikallisyhteisöllä tarkoitan käyttämieni sanomalehtien levikkialueella eli Ilmajoella ja sen naapurikunnissa asuvia ihmisiä.

2. Nuijasota

Keskiajalla alkanut myönteinen kehitys jatkui 1570-luvulle asti, minkä jälkeen väestökehitys ja sen mukana eteläpohjalaiset tilat alkoivat taantua; pahin tilanne oli aiemmin kukoistaneessa Ilmajoen pitäjässä.²⁰ Ruotsin ja Venäjän välisen sodan vuoksi nykyisen Suomen alueella oli voimassa linnaleirijärjestelmä, eli ruotsalaista sotaväkeä oli sijoitettuna laajalla alueella ja heille oli annettu oikeus periä elatusta sekä palkkaa voutien sijasta paikallisilta talonpojilta.²¹ Tämä lisäsi talonpoikien taakkaa jo valmiiksi vaikeina aikoina. Historiantutkija ja emeritusprofessori Heikki Ylikankaan mukaan talonpoikien katkeruuden pääsyyllinen oli kuitenkin silloiset luokkaerot – talonpojat kokivat, että heitä vastassa oli korkeampien säätyjen edustajien yhtenäinen rintama, joka rikastui sillä välin, kun talonpojat köyhtyivät.²² Valtaa keskitettiin kruunulle ja erityisesti aatelistolle, mikä mahdollisti ylempien säätyjen harjoittaman, oman edun tavoittelun alempien säätyjen kustannuksella.²³ Suomen ja Viron käskynhaltijana sekä myöhemmin aateliston sotapäällikkönä toimi Klaus Fleming, joka kuului Ruotsin valtakunnan aatelin kermaan.²⁴

Taloukasvun pysähtyessä pääomaa alettiin jakaa, mikä johti varallisuuserojen kasvuun sekä mahtisukujen syntyyn.²⁵ Nämä mahtisuvut, joita Ilmajoella edustivat Peltoniemet ja Ilkat, edustivat säätyläisistä lähes kokonaan vapaan talonpoikaisyhteiskunnan ylintä kerrosta. Jaakko Ilkasta tuli varakas maakauppias, laivuri ja Ilmajoen nimismies.²⁶

Talonpoikien liikehdintää oli tapahtunut jo ennen, kuin Ilkka liittyi siihen vuonna 1595. Ensimmäisen kapinayrityksen ja sitä seuranneen vangitsemisen jälkeen Ilkalle tarjottiin päällikkyyttä, jonka hän otti vastaan.²⁷ Myöhemmin Nokialla käytyä taistelua seurasi Ilkan pako, kiinniotto sekä teloitus. Hävittyä taistelua seurasi luonnollisesti syyllisen etsintä, ja

¹⁹ Kurikka, Leena, 'Pohjalainen on herkkä intohimojen oikuille', *Kurikka-lehti*, 27.4.2017, 5

²⁰ Ylikangas 2017, 94

²¹ Ylikangas 2017, 97

²² Ylikangas 1977, 19

²³ Ylikangas 1977, 59–61

²⁴ Lappalainen 2009, 70

²⁵ Ylikangas 1977, 106

²⁶ Ylikangas 1977, 111–113

²⁷ Ylikangas 1977, 173

syyttävä sormi kohdistui Ilkkaan, joka oli ylipääällikkönä vienyt talonpojat onnettomuuteen.²⁸ Tämän vaiheen tuntemuksia kuvastaa kansanruno, josta vain alku on säilynyt: "Ilkka ilkeä isäntä / pää kero, sininen lakki, / ei konna tapella tainnut / ei sammakko sotia, / mutta joi joka talossa / joka knaapiin kartanossa".²⁹ Nuijasodan ensimmäistä vaihetta kutsutaan usein ilkkaisten sodaksi – on kuitenkin tärkeää huomata, ettei nuijasota loppunut Ilkan teloitukseen, ja taisteluita käytiin laajasti nykyisen Suomen keskiosissa, aina Etelä-Pohjanmaalta Etelä-Savoon asti.³⁰

Synkät muistot nuijasodasta säilyivät kansan mielessä ja siirtyivät polvelta toiselle heikentyen vähemmän, kuin on tavallista. Vuonna 1674 Ilmajoen kirkkoherran tiedustellessa seurakuntalaisiltaan, oliko Ilmajoen historiassa jotain kertomisen arvoista, kävi ilmi, että ihmiset muistivat Jaakko Ilkan ja nuijasodan poikkeuksellisen yksityiskohtaisesti.³¹ Kun vuonna 1872 syntynyt Samuli Piirto seurasi metsänkaatoa Kapalankankaalla, kuului perimätiedon mukaan "maan sisästä suuria tohahduksia eli paukahduksia". Vanhempi väki sanoi silloin, että "se on Sota-Jaakon askelten töminää", jonka Ylikangas tulkitsi, "ettei kuollut nuijapäällikkö pitänyt siitä, että hänen miestensä viimeistä leposijaa häirittiin arkisin maataloustoimin".³² Kapalankangas sijaitsee Santavuoren taistelupaikan välittömässä läheisyydessä. Osa nuijasotaa kuvaavista aikalaiskertomuksista, kuten Kalajoen kirkkoherran Ljungo Tuomaanpojan ja talonpoikaispäällikkö Hannu Krankan kertomukset, olivat luonteeltaan poliittisia tai saattoivat sisältää henkilökohtaisia mielipiteitä tapahtumien kulusta.³³ Kansan keskuudessa, erityisesti Etelä-Pohjanmaalla, Jaakko Ilkka sai kuitenkin positiivisen jälkikäin: hänestä kehittyi jo 1800-luvulla myyttinen kansallissankari ja myytin kannattimet kytkettiin lujasti lakiin, oikeuteen, heikomman puolustamiseen sekä uhrivalmiuteen.³⁴

²⁸ Ylikangas 1977, 209

²⁹ Ylikangas 1977, 209 ja Renvall 1949, 218

³⁰ Ylikangas 1977, 240–272

³¹ Ylikangas 1977, 348

³² Ylikangas 1977, 351

³³ Lappalainen 2009, 13

³⁴ Ylikangas 1977, 353

3. Jaakko Ilkka suomalaisessa historiankirjoituksessa

Varhaisimmat kirjalliset lähteet nuijasodasta oli luotu jo 1600-luvulla, ja myöhemmät historiantutkijat lähtivät muokkaamaan niitä omista lähtökohdistaan.³⁵ Varhaisin suomalainen historiantutkija, joka tutki nuijasotaa ja Jaakko Ilkkaa, lienee ollut G. Z. Yrjö-Koskinen, joka Euroopan 1800-luvun nationalistien tapaan tulkitsi tavanomaiset talonpoikaiskapinat kansojen itsenäistymispyrkimyksiksi.³⁶ Yrjö-Koskinen rakensi teoksessaan *Suomen kansan historia* vuodelta 1881 kuvaa vapaasta talonpojasta suomalaiselle yhteiskunnalle perinteikkään tasa-arvon puolustajina.³⁷ Yrjö-Koskinen esittää Suomen historian jatkuvana selviytymiskamppailuna, ja nuijasotilaista sekä Jaakko Ilkasta tuli osa kansan kärsimys- ja selviytymiskertomusta.³⁸ Nuijasota ja sen henkilöahmot kiehtoivat 1800-luvun Suomen sivistyneistöä niin, että voi puhua jopa hetkellisestä muoti-ilmiöstä.³⁹

Yrjö-Koskisen *Nuijasota*-teoksen jälkeen Jaakko Ilkka ja Klaus Fleming alkoivat painua unholaan, kunnes Etelä-Pohjanmaan suojeluskuntapiirin päällikkö, kirjailija ja kansakoulunopettaja Artturi Leinonen julkaisi vuonna 1919 teoksen nimeltään *Ilkan ja Poutun pojat*, jossa hän rinnasti 1500-luvun eteläpohjalaiset nuijamiemiehet vapaussodaksi kutsutusta, vuoden 1918 sisällissodasta palaaviin sotilaisiin.⁴⁰ Kummatkin Leinonen näki lain sekä oikeuden puolustajina, ja tämä ajatus sai Etelä-Pohjanmaalla laajaa kannatusta, mikä johti Jaakko Ilkka -monumentin pystyttämiseen Ilmajoen keskustaan vuonna 1924. Näennäisesti Monumentti muistutti nuijasodasta, mutta todellisuudessa sen pystyttämistä motivoi valkoisten voitto vuoden 1918 sisällissodassa.⁴¹ Nuijamiesten muistomerkki pystytettiin pian Ilkan patsaan jälkeen vuonna 1925. Sadat suojeluskuntalaiset olivat mukana vetämässä kivipaasia Kurikan Käräjävuorelta Ilmajoen Kapalankankaalle. Suojeluskunnan ahkera toimijuus asian suhteen sekä presidentti Lauri Kristian Relanderin vierailu muistomerkin paljastusjuhlassa osoittavat, että Leinosen opit omaksuttiin ja myytti isänmaallisesta, uhriutuvasta sankarista oli pönkitetty. *Ilmajoki-lehteen* kirjoittaneen Raimo Hautasen mukaan ”paljastusjuhlaan virtasi väkeä ylimääräisillä junilla jo edellispäivänä” ja

³⁵ Haapala et al. 2021, 492

³⁶ Ahonen 2017, 24

³⁷ Ahonen 2017, 32

³⁸ Haapala et al. 2021, 501

³⁹ Lappalainen 2009, 15

⁴⁰ Ylikangas 2017, 116

⁴¹ Ylikangas 2017, 116

”tunnelma oli isänmaallinen”.⁴² Ylikankaan mukaan vain Etelä-Pohjanmaalla nuijasotaa on muisteltu vahvan myönteiseen sävyyn: missään muualla maailmassa ei ole pystytetty Ilkan patsaan kaltaisia monumentteja 1500-luvulla käydylle sodalle ja sen päälliköille.⁴³

Yrjö-Koskisen jälkeen seuraava nuijasotaa tutkinut historiantutkija oli Pentti Renvall, joka tulkitsi nuijasodan päinvastaisesti: aatelisto oli edustanut suomalaisuutta ja kukistetut talonpojat olivat ruotsalaisten huijaamia. Renvall oli ensimmäinen tutkija, joka osoitti Jaakko Ilkan ollen vauras maakauppias tavallisen, köyhän talonpojan sijasta. Renvall kirjoittaa, että ”kun Jaakko Ilkasta koettaa antaa kuvan näin syntyneestä uudesta lähtökohdasta, täytyy sanoa, että Suomen historian varhaisempien vuosisatojen talonpoikaisjohtajista harvan henkilöahmo piirtyy niukkojen lähteiden valossa niin selvänä kuin hänen”.⁴⁴

Historiantutkimuksessa nuijasodan kansallisesta näkökulmasta päästiin irti vasta Heikki Ylikankaan (1977) ja Mirikka Lappalaisen (2009) tutkimusten myötä, jotka osoittivat kapinan sosiaaliset ja yhteiskunnalliset tekijät.⁴⁵ Ylikankaan *Nuijasota* (1977), vaikkakin historiapiireissä aikoinaan kohuttu teos, lienee olevan nykyajan kuuluisin sekä viitatuin teos koskien nuijasotaa sekä Jaakko Ilkkaa. Ilkan henkilökuva kansallisena sankarina säilyi kansan keskuudessa muun muassa romaanien, näytelmien, oopperoiden sekä muistomerkkien muodossa. Lappalaisen mukaan eniten käsitystä nuijasodasta ovat muokanneet 1800- ja 1900-lukujen kansallinen historiankirjoitus sekä luterilainen kirkkohistoria, jotka ”loivat 1500-luvun tapahtumista kokonaan oman totuutensa, kaanonin, joka elää vielä 2000-luvun ihmisten historiatietoisuudessa”.⁴⁶

Ylikangas kutsuu Jaakko Ilkkaa ”nuijasodan sankariksi tai antisankariksi”⁴⁷. Tällä hän todennäköisesti viittaa Jaakko Ilkan toimijuuteen liittyvään problematiikkaan: knaappina eli varakkaana ratsutilallisena Ilkan tila nautti verovapautta ja hänellä oli oikeus koota linnaleiriä, eli Ilkan valinta talonpoikaiskapinallisten johtajaksi vaikuttaa ristiriitaiselta. Renvallin mukaan ”- - - eikä voi havaita mitään merkkejä siitä, että hän olisi tuntenut solidaarisuutta tavallisten pohjalaisten talonpoikien kanssa”. Renvall näkee Ilkan päällikkyydelle kolme keskeistä syytä: Ilkan yhteiskunnallisesti merkittävä asema,

⁴² Hautanen, Raimo, 'Ilmajoen kansalliset monumentit ovat Matti Visannin kynästä', *Ilmajoki-lehti*, 23.12.2020, 9

⁴³ Puumala, Anne, ”Tämä on viimeinen kirjani”, *Ilkka*, 3.11.2017, 15

⁴⁴ Renvall 1949, 203

⁴⁵ Meinander 2016, 68

⁴⁶ Lappalainen 2009, 13

⁴⁷ Ylikangas 2017, 8

”tavallisesta poikkeavat henkiset kyvyt” ja rajallinen, mutta Etelä-Pohjanmaalla poikkeuksellinen sotakokemus.⁴⁸

Ylikankaan mukaan ”kunnianhimoa Jaakko Ilkassa epäilemättä oli, mutta mikään romanttinen idealisti hän ei ainakaan tässä vaiheessa enää ollut. Mies oli sen verran sotilas – se oli tärkeä syy hänen valintaansa (nuijamiesten päälliköksi) – että hän tunsu ja tiesi sodan ja sotimisen lait”.⁴⁹

Yrjö-Koskinen kuvailee Jaakko Ilkan pakoa Turun linnasta seuraavasti: ”tämä ihmeellinen pelastus ja ehkä muutoinkin miehen urhokas luonne lienee hänet koroittanut yleiseen johtajavirkkaan”.⁵⁰ Edellä mainitut historiantutkijat nojaavat teoriansa Ilkan luonteesta muun muassa Max Weberin karismaattisen persoonallisuuden teoriaan. Weberin mukaan auktoriteetti voi perustua perinteeseen, rationaalis-legaaliseen auktoriteettiin tai karismaan eli johtajan poikkeuksellisiin ominaisuuksiin.⁵¹

Lappalainen esittää Ilkan asemalle kaksi todennäköistä syytä: nuijasota oli koko maakunnan yhteinen nousu Flemingiä vastaan ja Ilkka todennäköisesti halusi varmistaa asemansa sodan jälkeisessä maailmassa.⁵²

4. Jaakko Ilkan käyttö eteläpohjalaisissa sanomalehdissä

Ilkassa, *Ilkka-Pohjalaisessa* ja *Ilmajoki-lehdessä* oli vuosina 2016–2020 tilastoni mukaan yhteensä 412 suoraa tai epäsuoraa mainintaa Jaakko Ilkasta. Näistä maininnoista 324 oli peräisin *Ilmajoki-lehdestä*, 71 *Ilkasta* ja 17 *Ilkka-Pohjalaisesta*. Näiden lisäksi sisällytin aineistoon 2 mainintaa *Kurikka-lehdestä*. Suoranaisesti Jaakko Ilkkaa historiallisena henkilönä koskevia mainintoja oli suhteellisen vähän, 28 kappaletta. Ylivoimaisesti yleisin aihe (274 mainintaa) aineistossa oli Jaakko Ilkan koulu, joka toimii nuorten ilmajokelaisten opinahjana sekä kuntalaisten kohtaamispaikkana. Muita aihealueita aineistossa oli muun muassa Jaakko Ilkka -seura ja sen ilmoitukset (31), Jaakko Ilkan patsas (18), Jaakko Ilkan leikkipuisto (12), Jaakko Ilkka -jokilaiva (12) ja Jaakko Ilkka -oppera (8). Tarkempaan

⁴⁸ Renvall 1949, 215

⁴⁹ Ylikangas 1977, 174

⁵⁰ Renvall 1949, 201

⁵¹ Breuilly 2011, 478

⁵² Lappalainen 2009, 163. Jälkimmäinen on alun perin Ylikankaan esittämä teoria teoksessa *Nuijasota* (1977)

analyysiin valitsin 29 mainintaa lähinnä suorien Jaakko Ilkka -mainintojen joukosta. Nämä maininnat käsittelevät keskeisesti Jaakko Ilkkaa historiallisena henkilönä, eivätkä esimerkiksi Ilkan mukaan nimettyjä paikkoja tai tahoja. Hyödynsin kuitenkin myös Jaakko Ilkka -seuran ilmoituksia sukututkimus -osuudessa. Jaoin maininnat neljään eri teemaan: historiallisiin käyttötarkoituksiin, poliittisiin käyttötarkoituksiin, paikallisen identiteetin rakentamiseen sekä sukututkimukseen. Osa maininnoista kuitenkin sopisi useamman eri otsikon alle.

4.1 Historialliset käyttötarkoitukset

24.1.2017 julkaistussa *Ilmajoki-lehdessä* on muistokirjoitus hiljattain menehtyneelle, Aallon patteriston perinneyhdistyksen puheenjohtajalle Arvo Ala-Lahdelle. Tekstissä Ala-Lahden kerrotaan saaneen jo nuorena ”kipinän isänmaan asialle” toimimalla toisen maailmansodan aikaan nuorille suunnatussa ’Ilkan pojat’ -osastossa, jonka päätoimintamuotoja olivat kartanluku ja maastoharjoitukset.⁵³ Osaston nimi lienee liittyvän Jaakko Ilkkaan, eli sisällissodan aikana syntynyt aate Ilkasta isänmaallisena hahmona vaikuttaa kantaneen Etelä-Pohjanmaalla ainakin 1940-luvulle asti.

24.2.2017 julkaistussa *Ilkka-lehden* numerossa on Jari Karjanmaan laatima artikkeli ’Nuijamiehet ansaitsivat kivensä’ Santavuoren taistelun 420-vuotispäivän kunniaksi. Kirjoittaja nimittää nuijasotaa Suomen ensimmäiseksi sisällissodaksi. Näin hän luo eräänlaista jatkumoa nuijasodan ja sisällissodan välille. Kuten jo aiemmin totesin, moderni Jaakko Ilkan sankarimyytti on tiukasti nivoutunut nuijasotilaiden ja sisällissodassa taistelleiden valkoisten rinnastamiseen. Toisaalta monet historiantutkijat, kuten Mirikka Lappalainen sekä Gunnar Suolahti, ovat nimittäneet nuijasotaa sisällissodaksi, joten kyseessä ei ole uusi tulkinta.⁵⁴ Kirjoitus saa miltei kaunokirjallisia piirteitä: ”nuijamiehet vastasivat tulella. Molemmat tykit haukahtivat. Ne sylkivät ehkä raehaulilatauksen. Kuuro pyyhkäisi hevosrivistöä ja raivasi viisi huovia hengiltä. - - Kyrönjoen maastossa riehui maanpäällinen helvetti, kun tuhannet kurkut mylvivät suoraa huutoa”.⁵⁵

Ahti Hietikko kirjoittaa *Ilkassa* 185/2017 julkaistussa mielipidekirjoituksessaan ’Suomalaisia tapatettiin sodissa ympäri Eurooppaa’ seuraavasti:

⁵³ Latvala, Matti, ’Aaltolainen perinne pysyy’, *Ilmajoki-lehti*, 24.1.2017, 4

⁵⁴ Haapala et al. 2021, 498

⁵⁵ Karjanmaa, Jari, ’Nuijamiehet ansaitsivat kivensä’, *Ilkka*, 24.2.2017, 15

- - - Nuijasota mainittiin ja olen siitä kohdasta ollut erityisen kiinnostunut, kun minunkin kaukainen kantaisä olisi paperien mukaan Jaakko Ilkka. Tällöin kuninkaamme asui pääkaupungissamme Krakovassa ja täällä pohjolassa peuhasi kaksi Isikseen verrattavaa henkilöä, Klaus Fleming täällä Suomessa ja Ruotsissa Kaarle IX. - - - Yksi kysymys on askarruttanut mieltäni, ovatko suomenruotsalaiset tuotu Suomeen Ruotsista, vai onko vain suomalaisista, jotka asuivat rannikolla, tehty ruotsinkielisiä ja näin muodoin tehty vanhanajan demilitarisoitu vyöhyke Ruotsin vallan ajaksi? Nuijasodassa kävi niin, että Fleming maksoi ruotsinkieliset puolelleen ja taisteluun Ilkan joukkoja vastaan. Taisi siinä lipsahtaa strategiatkin vastustajan tietoon. Tämä saattaa selittää varsinkin eteläpohjalaisten nuivaa suhtautumista ruotsinkielisiin. - - -⁵⁶

Mielipidekirjoitus ei itsessään käsittele Ilkkaa muutamaa mainintaa lukuun ottamatta, mutta vahvistaa käsitystä siitä, että mahdollinen sukulaisuusyhteys Ilkkaan saattaa vahvistaa yksilön kiinnostusta eteläpohjalaista historiaa kohtaan. Kirjoittaja luo pohdinnoillaan vastakkainasettelua suomenkielisten ja ruotsinkielisten välille. Ilkan tammikuussa 1596 aloittaneen kapinan tukijat olivat Ylikankaan mukaan Pohjanmaan ruotsinkielisiä suomalaisia, jotka olivat valinneet Ilkan johtajakseen.⁵⁷ Myöhemmin ainakin osa ruotsinkielisistä vaihtoi puolta Flemingin uhkauksen vuoksi, mutta tämä tapahtui todennäköisesti juuri ennen santavuoren taistelun alkamista ja nuijasodan päättymistä.⁵⁸ Mielipidekirjoituksen kirjoittaja näkee nuijasodan tapahtumat jatkumona tähän päivään asti. Historiankirjoituksella on perinteisesti ollut avainasema ”meidän kansakuntamme” määrittelyssä, ja tekstistä välittyy fennomaaninen ajattelutapa: yksi maa, yksi kansa, yksi kieli. Tämä ajattelutapa ei kuitenkaan päde Suomeen nykyisyydessä eikä menneisyydessäkään. Historiakulttuurilla voidaan viitata tapoihin, joilla yhteisöt rakentavat ja vahvistavat menneisyyden avulla kollektiivista identiteettiään, esimerkiksi sulkemalla ihmisiä yhteisön ulkopuolelle.⁵⁹ Yrjö-Koskisen *Oppikirja Suomen kansan historiasta* mielletään yleensä osaksi 1800-luvun ”kielitaistelua”, ja mielipidekirjoituksen perusteella voidaan sanoa, että Yrjö-Koskisen vaikutteet näkyvät edelleen 2000-luvun historiakäsityksissä.⁶⁰ Lisäksi mielipidekirjoituksessa ilmenee jälleen menneisyyden

⁵⁶ Hietikko, Ahti, 'Suomalaisia tapatettiin sodissa ympäri Eurooppaa', *Ilkka*, 12,7,2017, 11

⁵⁷ Ylikangas 1977, 112, 140

⁵⁸ Ylikangas 1977, 293

⁵⁹ Laine-Frigren & Malinen 2022, 48

⁶⁰ Haapala et al. 2021, 499

rinnastaminen tähän päivään: Klaus Flemingiä ja Kaarle IX:ää verrataan moderniin terroristijärjestöön, Isikseen.

Ilkassa 5.2.2019 lehden kulttuuritoimitus on selvittänyt Arvid Bromsin Lakeuden kansan vaellus -teoksen henkilöiden henkilöisyydet yleisövihjeiden sekä vanhan lehtileikkeen avulla.⁶¹ Vuonna 1958 valmistunut seinämaalaukset kuvaavat seitsemäätoista eteläpohjalaista merkkihenkilöä, joista Jaakko Ilkka on ainut selkeästi historiallinen henkilö. Ilkan lisäksi seinämaalauksessa esiintyy muun muassa eteläpohjalaisia urheilijoita, muusikoita, poliitikkoja sekä toimittajia. Myös tämä seinämaalaukset viestii vahvasta historiallisesta jatkuvuudesta; Ilkka on maalauksen kulkueesta viimeinen sekä ainut, joka katsoo taaksepäin kädet nyrkissä. Artikkelin kirjoittajan mukaan Ilkka edustaa maalauksen symboliikassa eteläpohjalaista menneisyyttä sekä talonpoikaista vapauden- ja itsenäisyydenkaipua.⁶² *Ilkka-Pohjalaisessa* 29.5.2020 julkaistussa mielipidekirjoituksessaan Raimo Hautanen ehdottaa, että koska teoksen siirtäminen on lähes mahdotonta, se voitaisiin jäljentää jollekin julkiselle paikalle, jossa se toimisi ”maakunnan yhtenäisyyden ja yhteistyön” vertauskuvana. Ilkkaa käytetään siis paitsi isänmaallisena hahmona, myös korostamaan eteläpohjalaista identiteettiä sekä maakunnan yhtenäisyyttä.

4.2 Käyttö politiikassa

Vuonna 2016 Ilmajoen Santavuorelle, missä käytiin nuijasodan viimeinen ja suurin taistelu, valmistui julkista keskustelua herättänyt tuulivoimapuisto.⁶³ Leo Palomäki kirjoittaa 25.10.2016 *Ilmajoki-lehdessä* julkaistussa mielipidekirjoituksessaan ’Tuulivoimaa?’ seuraavasti:

- - - Ilmajoella ei ole varaa leikitellä sillä, että tulevat tontinostajat ja asukkaat kaikkoavat, kun eivät tiedä eivätkä voi olla varmoja siitä, asuvatko jonkun ajan päästä ihmis-, luonto- ja palvelu-ystävällisellä Ilmajoella, vaiko missä. Meillähän on jo puoli nimeä valmiina, Myllykylä, eli sitten se on Tuulimyllykylä. - - - Nyt olisi paikka uudelle Jaakko Ilkalle, tai valtuuston pikku ilkoille, purkaa linnaleiri.⁶⁴

⁶¹ Liite 1.

⁶² Puumala, Anne, ’Nyrkkipukari on Jaakko Ilkka!’, *Ilkka*, 5.2.2019, 25

⁶³ EPV Tuulivoima Oy, santavuoren tuulivoimapuisto Ilmajoella, <https://www.epvtuulivoima.fi/project/santavuoren-tuulivoimapuisto-ilmajoella/> (luettu 17.8.2023)

⁶⁴ Palomäki Leo, ’Tuulivoimaa?’, *Ilmajoki-lehti*, 25.10.2016, 2

Kirjoittaja vertaa tuulimyllyjä nuijasodan aikaiseen linnaleirijärjestelmään. Tuulimyllyt ovat Palomäen mukaan linnaleirin veroinen taakka, ja Ilmajoki tarvitsee 'uuden Jaakko Ilkan', jotta myllyistä päästäisiin eroon. Kirjoittaja itse ei kuitenkaan vaikuta olevan valmis tekemään mitään konkreettista kantansa eteen, vaan tarjoaa myös vaihtoehdon 'uudelle Jaakko Ilkalle', 'valtuuston pikku ilkat'. Ilkka on tekstissä vertaus johtajalle – näin kirjoittaja pyrkii vetoamaan demokraattisesti valittuihin kunnanvaltuuston toimijoihin. Myös *Ilmajoki-lehden* numerossa 45/2017 esitettyjä kunnanvaltuuston sekä kunnanhallituksen uusia puheenjohtajia kutsutaan nuijamiehiksi.

Ilkassa 215/2017 haastatellaan Reijo Siltalaa, joka hakee Kauhajoen kaupunginjohtajan virkaa.

- - - huumoria vakavalla naamalla viljelevä Siltala lisää vielä, että hänen sukujuurensa ulottuvat isän puolelta Jaakko Ilkkaan ja köyliöläissyntyisen äidin puolelta piispa Henrikin surmanneeseen Lalliin. "Lalli ja Jaakko Ilkka. Siitä voi pääteellä, pystyykö se tekemään päätöksiä", mies naurahtaa.⁶⁵

Ilkasta poiketen Lallin olemassaolosta ei löydy historiallisia lähteitä.⁶⁶ Heiltä löytyy kuitenkin paljon yhtäläisyyksiä: molemmat ovat myyttisiä ja kansallisromanttisia hahmoja, joilla on ollut suuri rooli sekä suomalaisessa historiankirjoituksessa että suomalaisten identiteettiaineksena. Molemmat edustavat suomalaisuutta parhaimmillaan – Ilkka johtajuutta ja heikoimman puolustamista, Lalli kansalaisrohkeutta ja kotiseudun puolustamista. Näin ehdokas saattaa perustella omia kykyjään kaupunginjohtajan tehtävään. Kirjoituksesta kuitenkin välittyy huumori, eli ehdokas ei välttämättä tarkoittanut tätä tosissaan.

Erilaisten aatteiden ja ideologioiden piirissä historiallista tietoa ja kertomuksia voidaan käyttää oman opin keskeisten teesien tai dogmien vahvistamisessa sekä kilpailevan aatteen kyseenalaistamisessa ja kiistämisessä.⁶⁷ *Ilkka-Pohjalaisen* lukijan Simo Ketelimäen kirjoittama, 8.5.2020 *Ilkka-Pohjalaisessa* julkaistu mielipidekirjoitus kritisoi turvetuotannon alasajoa näin:

- - -Turvetuotantokeskusteluissa, jotka kyseenalaistavat tämän maaseudun tärkeän toimeentulon, on samanlaista tuntoa kuin nykyisessä

⁶⁵ Havula, Jorma, 'Siltala tuli viimeisenä uunista ulos', *Ilkka*, 11.8.2017, 6

⁶⁶ Heikkilä 2022, 9

⁶⁷ Grönholm & Nyysönen 2019, 22

ravintokeskustelussa, josta voi rivienvälistä lukea, kuinka joukko itseään pätevinä pitäviä asiantuntijoita varoittaa ihmisiä esimerkiksi eläinperäisen ravinnon käytöstä ja sen epäterveellisyydestä. - - - Käsittämätöntä on myös se, että eteläisten kaupunkien kerrostalojen ylemmissä kerroksissa asuvat ihmiset kantavat huolta soiden tulevaisuudesta, vaikka eivät ole koskaan käyneet, eivätkä tule koskaan käymäänkään tällaisten suoalueiden läheisyydessä. - - - Siksi tuntuukin, että nykyisen luonnon monipuolisuuden nimissä vihreä maatalouspolitiikka ajaa omilla fantasioillaan varsinkin Keski- ja Pohjois-Suomen maaseutuja koskemattomaksi suojelualueeksi, kunhan vain saadaan vapaat kädet toimia. Joten ei ole ihme, että nykyisin yhä useammin tulee Jaakko Ilkka mieleen.⁶⁸

Tekstistä välittyy tietynlainen akateemisuuden vastaisuus: asiantuntijoiden osaaminen kyseenalaistetaan. Nykyisin Suomessa varsinaista aatelistoa ei ole, vaan Ilkan aikojen aatelisto on tässä tekstissä korvattu tieteenharjoittajilla. Aatelisia ei Etelä-Pohjanmaalla ole historiallisesti ollut, ja kansan jälkikatsannossa nuijasota luettiin upseerin virkoja hoitaneen aatelin syyksi, mikä ruokki aatelisvastaisuutta.⁶⁹ Kun korkeammat virat avautuivat 1800-luvulla myös aatelittomille, pohjalaisten talonpoikien asenne säilyi: se vain muuntui ”herravihaksi”.⁷⁰ Kirjoittajan mielipidekirjoituksessa välittyy tietynlainen herraviha ja se, ettei hänen mielestään yhteisön ulkopuolisilla ole lupaa arvostella yhteisön asioita. Vihreää politiikkaa kirjoittaja kutsuu ’fantasiaksi’. Lopussa kirjoittaja mainitsee Ilkan nimeltä; näyttää siltä, Jaakko Ilkkaa käytetään edelleen alkioalaiseen tapaan puolustamaan maaseudun asukkaita, heidän etujaan ja elinkeinojaan.

Kirjoittajan poliittinen kanta jää kuitenkin hieman epäselväksi. Vaikka Jaakko Ilkka olisi helppo tulkita maalaisliittolaiseksi henkilöahmoksi ja maaseudun puolustaminen keskustalaiseksi aatteeksi, turvetuotannon puolustaminen on nykypäivän Suomessa leimallisesti perussuomalainen asia. Keskustalla ei vaikuta olevan yhtenäistä linjausta turpeen suhteen. Keskustan luontolinjauksessa vuodelta 2022 sanotaan, että keskustan pysyvänä yhteiskunnallisena tavoitteena on uusiutuvista luonnonvaroista elävä yhteiskunta. Turvetta ei mainita asiakirjassa kertaakaan, mutta siinä todetaan, että ”ilmastonmuutosta

⁶⁸ Ketelimäki, Simo, ’Turpeessa maaseudun turva’, *Ilkka-Pohjalainen*, 8.5.2020, 32

⁶⁹ Ylikangas 2017, 250

⁷⁰ Ylikangas 2017, 114

voidaan torjua siten, että se luo työtä ja toimeentuloa eikä merkitse kärsimystä tavallisille suomalaisille”.⁷¹

Sana on vapaa -palstalla nimimerkki Paluumuuttaja kirjoittaa 10.2.2020 julkaistussa *Kurikka-lehdessä* seuraavasti:

Kansanedustaja Juha Mäenpää Ilmajoelta. Sait torstaina 23.1. uuden äänestäjän, kun valtakunnansyyttäjä pyysi eduskunnan suostumusta asettaa sinut syytteeseen puheenvuorostasi eduskunnassa. Toimintasi osoittaa, ettei Jaakko Ilkan monumentti turhaan kohoa Ilmajoella.⁷²

Syytteen syynä oli Mäenpään eduskunnan täysistunnossa pitämä puheenvuoro, jossa hän rinnasti maahanmuuttajat vieraslajeihin.⁷³ Jaakko Ilkka saa siten mielipidekirjoituksessa rasistisia tarkoituseriä. Tässä tekstissä Ilkka kytkeytyy perussuomalaisiin, jotka usein vetoavat ”tavallisen kansan” puolustamiseen. Tämän voi rinnastaa Ilkkaan liittyvään myyttiin tavallisten talonpoikien oikeuksien puolustajana. Jaakko Ilkka esiintyy siis ainakin keskustaoikeistolaisissa kannanotoissa. Vasemmistolaisista esimerkkiä ei aineistostani löytynyt.

Ilkka-Pohjalaisen lukija Matti Jaakkola kritisoi perussuomalaisia sekä heidän sloganiaan *Ilkka-Pohjalaisessa* 28.9.2020 julkaistussa mielipidekirjoituksessaan ’Otetaan Suomi takaisin – mistä?’. Otsikossa esitettyä kysymystä hän pohtii seuraavasti:

- - - Kysynkin, mihin aikaan te perussuomalaiset haluatte palata? Ehkä menneet ihanat vuodet Ruotsin tai Venäjän alamaisuudessa ovat teille menetettyä autuutta. Vai kaipaatteko aikansa Kekkonen eli Jaakko Ilkan aikaa. Ilkkahan käytti Kekkonen myöhemmin jalostamaa konstia eli pelasi sisäpolitiikassa ulkomaiden korteilla, Kekkonen idän ja Ilkka Ruotsin. - - -⁷⁴

Tämä teksti eroaa edellisistä siinä, ettei Ilkkaa käytetä omaa ideologiaa symboloivana hahmona, vaan vertauskuvana. Kekkonen tunnetaan lähinnä suomettumisesta, eli Neuvostoliiton valtapiiriin joutumisesta sekä itsesensuurista. Nuijasodan aikana Suomen valtiota ei ollut, vaan alue oli kuulunut Ruotsille jo useita satoja vuosia. Kekkoselle tärkeää

⁷¹ Keskustavihreä Suomi – kohti uutta luontosuhdetta. Keskustan luontolinjaus, maaliskuu 2022

⁷² ’Sananvapaus’, *Kurikka-lehti*, 10.2.2020, 2

⁷³ Sajari, Petri, ’Valtakunnansyyttäjältä historiallinen päätös: Pyytää eduskunnalta suostumusta perussuomalaisten kansanedustajan Juha Mäenpään syyttämiseksi – Mäenpää kiistää’, *Helsingin Sanomat*, 23.1.2020 <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006381881.html> (luettu 19.10.2023)

⁷⁴ Jaakkola, Martti, ’Otetaan Suomi takaisin – Mistä?’, *Ilkka-Pohjalainen*, 28.9.2020, 20

oli idänsuhteiden vaaliminen, kun taas Ilkan suhteet Ruotsiin olivat henkilökohtaisia kauppasuhteita.⁷⁵ Ilkka ei myöskään ollut läheskään samankaltaisessa, tasavallan presidenttiä vastaavassa positiossa; myös tilanne sekä yhteiskunnalliset olot olivat hyvin erilaiset.

Ilkka-Pohjalaisen lauantain 19.9.2020 pääkirjoitus käsittelee sitä, kuinka Kauhajoen koulusurman uhrien omaiset joutuivat odottamaan 12 vuotta Euroopan ihmisoikeustuomioistumen (EIT) päätöstä siitä, että Suomen valtio epäonnistui koulusurman uhrien suojelemisessa. Pääkirjoitus alkaa näin:

Kaarlo Kramsun säkeet Jaakko Ilkka -runosta ovat muovanneet kuvaa itseellisestä suomalaisesta mielenlaadusta ”Ei oikeutta maassa saa, ken itse sitä ei hanki”. Säkeet voi nähdä päättäväisyyden ylistyksenä, mutta ne ovat myös synkkä kuva järjestelmästä, joka ei toimi. Ilkka taisteli ylimysten aikaan. Tavallista kansaa saatettiin kohdella mielivaltaisesti, arvaamattomasti ja epäreilusti. Joskus niin käy vieläkin, myös modernissa länsimaisessa oikeusvaltiossa. Siksi on olemassa kansainvälisiä työvälineitä, jota pyrkivät takaamaan oikeudenmukaisuuden. - - - ⁷⁶

Historian käytöstä puhuttaessa on tavallista, että menneisyydestä etsitään vaihtoehtoisia tulevaisuudennäkymiä ja ratkaisuja nykyongelmiin.⁷⁷ Nuijasota nähdään usein tarinana oikeudenmukaisuudesta, ja kirjoittajan mielestä sekä nuijasodan aikaiset olot Suomessa että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen toimintaan liittyvä byrokratia ovat kestäättömiä. Epäsuorasti tekstistä käy ilmi, että asian tulisi olla toisin.

Historiasta pyritään usein osoittamaan yhteiskunnallisia puutteita sekä legitimoimaan vallankäyttöä.⁷⁸ Edellä mainitut esimerkit osoittavat, että Jaakko Ilkan tapauksessa kyse on päinvastoin vallankäytön arvostelusta sekä kyseenalaistamisesta, sillä nuijasota oli kapina vallankäyttäjää vastaan.

4.3 Ilmajokelaisten ihmemiehenä ja identiteettiaineksena

Jaakko Ilkan merkitys korostuu etenkin kotipitäjänsä Ilmajoen sanomalehdessä. 29.12.2017 julkaistussa *Ilmajoki-lehdessä* on 5-luokkalaisen Emilia Tuomisen kirjoittama teksti

⁷⁵ Ylikangas 1977, 112

⁷⁶ 'EIT-tie on kohtuuttoman pitkä', *Ilkka-Pohjalainen*, 19.9.2020, 2

⁷⁷ Grönholm & Nyssönen, 2019, 7

⁷⁸ Grönholm & Nyssönen 2019, 21

'Ilmajoki'. Tekstissä hän kertoo muun muassa Ilmajoen historiasta, musiikkijuhlista sekä omasta perheestään. Tekstin historiaa käsittelevä osuus koostuu kahdesta kappaleesta: siitä, kuinka Ilmajosta tuli oma hallintopitäjä viimeistään vuonna 1571, sekä nuijasodasta. Ala-asteikäisen historian tuntemuksen ei voi olettaa olevan kovin laaja-alainen, mutta sama kaava toistuu useimmissa muissa Ilmajoen historiaa käsittelevissä teksteissä: ainut maininnan arvoinen asia Ilmajoen historiasta vaikuttaa olevan nuijasota.

Ilmajoki-lehdessä 2.2.2017 on 3.–6. -luokkalaisten Ilomäen koulun oppilaiden visioita siitä, miltä Ilmajoki tulee näyttämään vuonna 2030. Kaksi kymmenestä oppilaasta ilmaisee toivovansa Ilkan patsaan säilyvän ennallaan. Eräs 5-luokkalainen oppilas perustelee Ilkan patsaan tärkeyttä sillä, että "se on hieno ja se on iso osa Ilmajokea".⁷⁹ Voidaan siis todeta, että ainakin osa ilmajokisista lapsista tiedostaa Ilkan patsaan historiallisuuden ja kokee patsaan suojelun tärkeänä.

10.8.2017 julkaistussa *Ilmajoki-lehdessä* on toinen Ilmajoki vuonna 2030 -artikkeli, jonka on kirjoittanut Matti Kuhna. Kirjoittaja hahmottelee tulevaisuuden Ilmajokea näin:

- - - Vuosien aikana Ilmajoki on syventänyt tietoisuuttaan omasta identiteetistään. Kuntaan on luotu erityinen historiakeskus, jossa vierailijat voivat tietokonesimulaattoreiden avulla tehdä aikamatkoja vaikkapa Jaakko Ilkan päiviin 1500-luvun lopulle. Keskuksessa alkaa hiljalleen olla kattava visuaalinen esitys siitä, miltä Ilmajoki on eri vuosisatoina näyttänyt aina keskiajan lopulta alkaen. - - - Eteläpohjalaisuutta korostavien paikallisten tuotteiden lisäksi tuotteistamisen kohteiksi ovat päätyneet muun muassa Jaakko Ilkka ja Koskenkorva, joiden tiimoilta on syntynyt muun muassa tietokonepelejä. - - -⁸⁰

2000-luvulla on yleistynyt pyrkimys tuottaa uuden teknologian avulla elämyksiä ja kokemuksia historian kuluttajille.⁸¹ Artikkelin kirjoittajan hahmotelma historiakeskuksesta tukee tätä näkemystä. Kirjoituksessa korostuu nuijasodan merkitys Ilmajoen historian alkupisteenä, vaikka Ilmajoen pitäjä oli olemassa jo ennen Jaakko Ilkkaa. Jaakko Ilkan kaupallistaminen ei ole uusi ilmiö: Jaakko Ilkka -seura myy Ilkan puumerkkiä muun muassa viirien, vaakunakilven, mitalin ja riipuksen muodoissa. Kirjoittaja näkee, että Ilmajoen kunta käyttää tulevaisuudessa sen historiaa (eli Jaakko Ilkkaa ja nuijasotaa) hyväksi taloudellisesti

⁷⁹ 'Ilmajoki vuonna 2030', *Ilmajoki-lehti*, 2.2.2017, 9

⁸⁰ Kuhna, Matti, 'Satsausta omiin vahvuuksiin', *Ilmajoki-lehti*, 10.8.2017, 9

⁸¹ Laine-Frigren & Malinen 2022, 49

enemmän kuin aikaisemmin. Jää epäselväksi, onko tämä toiveajattelua vai vain ennuste. Historia-aiheisia keskuksia perustetaan osana identiteettiteollisuutta, jota hallitsee markkinat. Historian esityksen autenttisuus saattaa jäädä toisarvoiseksi, kun tavoitellaan taloudellista hyötyä.⁸² Historiakeskusten tavoitteena on sekä houkutella turisteja. että luoda ja ylläpitää paikallista historiallista identiteettiä.

Samankaltaisia kaupallistamisaatteita on ilmeisesti muillakin Ilmajokelaisilla. Elise Airas kirjoittaa *Ilmajoki-lehdessä* 26.6.2019 julkaistussa mielipidekirjoituksessaan seuraavasti:

- - - Siis mitä Ilmajoki olisi ilman musiikkijuhlia? Jaakko Ilikkaa, kenties? No mitäs siehen keksis, ku historiallinen Santavuori pilattiin noilla härveleillä. Ilikasta sais kyllä kunnalle hyvän brändin. Olisikohan mitään ideaa järjestää taidenäyttely, jossa olisi ilmajokisten piirtämiä tai maalaamia kuvia Jaakko Ilkasta? - - -⁸³

Tässä tekstissä palataan taas aiemmin mainittuihin tuulimyllyihin. Historiaan ja ajan kuluun liittyviä merkityksiä kytkeytyy usein esimerkiksi rakennuksiin, esineisiin, patsaisiin, muistomerkkeihin sekä maisemiin.⁸⁴ Tässä tapauksessa Santavuori on historiallinen paikka, jossa nuijasodan päättänyt taistelu käytiin. Ilmeisesti useampi kuntalainen näkee Santavuoren tuulimyllyt häväistyksenä sen historialliselle merkitykselle ja siellä kuolleille nuijasotilaille. Kirjoittaja näkee Jaakko Ilkan Ilmajokea määrittävänä henkilönä, eikä ilmeisesti pystyisi kuvittelemaan Ilmajokea ilman häntä.

Arkkipiispa Tapio Luoman mielestä vuonna 2030 ”Ilmajoki on profiloitunut yhä enemmän eteläpohjalaisuuden yhtenä merkittävänä kantapitäjänä” ja että ”Jaakko Ilkan muisto ja alueen juureva historia luovat pohjaa identiteetille, joka luo myönteistä ilmapiiriä sekä yrittämisen ja uuden etsimisen henkeä”.⁸⁵ Myös tässä tekstissä paikkakunnan historia ja Ilkka nähdään merkittävänä osana Ilmajokea. Kirjoittaja kokee Jaakko Ilkalla olevan avainasema ilmajokelaisen identiteetin kannalta.

Kirkkoherra Jani Latva-Nikkola kirjoittaa *Ilmajoki-lehdessä* 29.5.2019, että Ilmajoen Musiikkijuhlien väessä on ”pohjalaista periksiantamattomuutta, sitä samaa, josta Ilkan patsas areenalla kulkevalle väelle viestii”.⁸⁶ Menneisyyden esittämisen muodot liittyvät usein muistomerkkeihin ja historiallisten rakennuksien symbolisiin merkityksiin. Näiden tehtävänä

⁸² Macdonald 2013, 109–110

⁸³ Airas, Elise, 'Kiitoksia ja positiivisuutta', *Ilmajoki-lehti*, 26.6.2017, 5

⁸⁴ Laine-Frigren & Malinen 2022, 48

⁸⁵ Luoma, Tapio, 'Ilmajoki vuonna 2030', *Ilmajoki-lehti*, 17.8.2017, 9

⁸⁶ Latva-Nikkola, Jani, 'Oi katso mikä aamu!', *Ilmajoki-lehti*, 29.5.2019, 4

on muun muassa vahvistaa yhteisön omaa muistamista, luoda yksilöille mahdollisuuksia samaistua sekä sulkea näyttävästi muiksi koetut yhteisön ulkopuolelle.⁸⁷ Jaakko Ilkan muistomerkki ja sen myötä myös Ilkka itse rinnastetaan stereotyyppiin pohjalaisiin ominaisuuksiin.

3.9.2020 julkaistun *Ilmajoki-lehden* Hörökorva-palstalla eräs entinen Ilmajokelainen toivoo, että uuteen, suunnitteilla olevaan Ilmajoki-sormukseen tulisi kuva Ilkan patsaasta, koska hänen mielestään sormuksen nykyinen ulkoasu ei kerro mitään Ilmajoesta.⁸⁸ Ilkka vaikuttaa edustavan ilmajokelaisuutta eniten, kuin mikään muu henkilö tai asia.

Ilkka-Pohjalainen on sanomalehti, joka syntyi *Ilkan* ja *Pohjalaisen* yhdistyttyä vuonna 2020. 14.10.2019 julkaistussa *Ilkassa* Johanna Jurkka pohtii lukijoiden ehdotuksia uuden lehden nimeksi. Uutista varten on myös haastateltu Vaasan yliopiston markkinoinnin professoria ja dekaania Pirjo Laaksosta, joka rohkaisee ”pölyttämään perinteitä, rikkomaan rajoja ja aloittamaan lehden nimen ideointitalkoot alusta, täysin uudelta pohjalta”.⁸⁹ Suurin osa nimiehdotuksista oli kuitenkin varsin perinteisiä, mikä viittaa siihen, että useimmat lehden lukijat eivät halua ”pölyttää perinteitä”, vaan lähinnä tuttua ja turvallista pohjalaista. Yksi nimiehdotuksista oli ’Jaakko Ilkka’, jota Jurkka erittelee näin:

Nimi kertoo kansan itsemääräämisoikeudesta, niin kuin journalistiikan itsenäisyydestä. Jaakko Ilkka on tarina suomenkielisen kansan vapauden kaipuusta ja ylpeydestä. Jaakko Ilkka on symboli vahvuudelle ja kauneudelle.⁹⁰

Toinen Jaakko Ilkkaan liittyvä nimiehdotus oli ’Ehdottomasti Ilkka!’. Jurkan mielestä ”Ilkka-nimi tunnistetaan muuallakin kuin maakunnassa, sillä on historiallinen tausta ja nimellä on hyvä brändi”.⁹¹ Ilkan ”hyvällä brändillä” hän viitanee Ilkka-Yhtymän brändiin, ei niinkään Jaakko Ilkan brändiin, jota ei ainakaan joidenkin Ilmajokelaisten mukaan ole hyödynnetty tarpeeksi kunnan markkinoinnissa. Lehden nimeksi valittiin myöhemmin *Ilkka-Pohjalainen*, joka lienee olleen luonnollisin ja turvallisin vaihtoehto.

18.1.2020 julkaistussa *Ilkassa* kerrotaan Ilmajoen museon ”vetonaulasta”, perimätiedon mukaan Jaakko Ilkalle kuuluneesta saappaasta. Ylikangas kertoo, että perimätiedon

⁸⁷ Lehti 2016, 252

⁸⁸ Hörökorva, *Ilmajoki-lehti*, 3.9.2020, 2

⁸⁹ Jurkka, Johanna, ”Lehden nimen pitää heijastaa kykyä uudistua”, *Ilkka*, 14.10.2019, 7

⁹⁰ Jurkka, Johanna, ”Lehden nimen pitää heijastaa kykyä uudistua”, *Ilkka*, 14.10.2019, 7

⁹¹ Jurkka, Johanna, ”Lehden nimen pitää heijastaa kykyä uudistua”, *Ilkka*, 14.10.2019, 7

mukaan kenkä myytiin 1700-luvulla Ilmajoen Yli-Ilkan talon huutokaupassa.⁹² Paikallishistorian tuntija Martti Koskenkorva epäilee artikkelissa, että huutokauppaaja olisi keksinyt tarinan saadakseen saappaasta paremman hinnan. Artikkelia varten on haastateltu useita jalkine- sekä museoalan asiantuntijoita, joiden arvaukset kengän alkuperästä osuvat 1600-luvulta 1900-luvulle. Ylikankaan mielestä väitetty Jaakko Ilkan saapas Ilmajoen museossa on kyseenalainen, mutta se kertoo jotain jälkipolvien suhtautumisesta nuijamiesten kuuluisimpaan johtajaan.⁹³

Vuonna 2020 Ilmajoella avattiin Jaakko Ilkan leikkipuisto. 23.9.2020 *julkaistussa Ilmajoki-lehden* artikkelissa kerrotaan, että puiston suunnittelussa kantava idea oli ”kulkeminen Jaakko Ilkan jalanjäljissä”.⁹⁴ Myös Ilmajoen museossa sijaitsevalla, ristiriitaisella Jaakko Ilkan saappaalla on puistossa rooli: Ilkan jalanjäljistä toinen on saappaasta ja toinen paljaasta jalasta. Leikkipuistoprojektissa mukana ollut Petra Hintikainen kuvailee prosessia seuraavasti:

Oli todella mielenkiintoista sukeltaa 1500-luvulle. Halusimme etsiä kaiken mahdollisen tiedon ja käytimme hurjasti aikaa netin syövereissä myös sen selvittämiseen, miten Jaakko Ilkka on nähty ja koettu. Jaakko Ilkan tarina nosti välillä hyvin voimakkaitakin tunteita pintaan. Kyllä me hänet ilmajokiseksi ihmemieheksi nostettiin.⁹⁵

Lopuksi kunnan yritysasiainmies Rami Mattila paljastaa, että tulevaisuudessa yrittäjiä saattaa lähteä mukaan laajentamaan puistoa sponsorointiperiaatteella. Puisto on luonnollisesti ilmainen, eli varsinaisesta kaupallistamisesta ei tässä tapauksessa voi puhua. Ilmajoen kunta on mahdollisesti tarkasteluvälin aikana (tai jo ennen sitä) ottanut asukkaiden toiveet huomioon ja ottanut askeleita kohti Ilkan enenevää hyödyntämistä kunnan brändinä. Suuren mittakaavan turismia Ilmajoella ei ole, sillä nuijasodan muistaminen 2000-luvulla on pääasiallisesti eteläpohjalainen ilmiö. Siksi kunnan ja kuntalaisten on täytynyt keksiä paikallisen tason tapoja hyötyä Jaakko Ilkasta taloudellisesti. Ilmajokelaisissa Jaakko Ilkka vaikuttaa herättävän vahvoja positiivisia tunteita sekä kotiseururakkautta.

⁹² Ylikangas 1977, kuvateksti

⁹³ Ylikangas 1977, 192–193

⁹⁴ Rinta-Nikkola, Anniina, 'Taideprojekti täydensi leikkipuiston', *Ilmajoki-lehti*, 23.9.2020, 3

⁹⁵ Rinta-Nikkola, Anniina, 'Taideprojekti täydensi leikkipuiston', *Ilmajoki-lehti*, 23.9.2020, 3

4.4. Sukututkimus

Moni edeltävien kappaleiden sanomalehtikatkelmien kirjoittajista vaikuttaa olevan kiinnostunut Jaakko Ilkasta ja nuijasodasta nimenomaan siksi, että on löytänyt Ilkan omasta sukupuustaan. Historiatietoisuus Suomessa -tutkimuksen tuloksissa kävi ilmi, ettei vastaajien keskuudessa ilmennyt mitään suurta kiinnostusta tiettyyn historialliseen henkilöön. Kiinnostuneimpia vastaajat olivat oman perheen ja suvun historiasta; kiinnostus tähän osa-alueeseen oli voimakkaampaa kuin kaikkiin muihin, mukaan lukien yleisen historian sekä suomen ja suomalaisten historian.⁹⁶

Vuonna 1979 perustetun Jaakko Ilkka -seuran ilmoituksia sanomalehdissä esiintyi tasaisin väliajoin. Ilmoitukset koskivat lähinnä seuran tapaamisia sekä sukututkimuspiirejä, ja ovat suurimmaksi osaksi lyhyitä ja yleisluontoisia. Seuran ilmoituksia oli aineistossa 31. Usein sanomalehdissä Jaakko Ilkasta puhuttaessa juttua varten on haastateltu seuran edustajia, eli heillä vaikuttaa olevan tietynlainen auktoriteetti liittyen Jaakko Ilkan muistamiseen.

Anne Puumala kirjoittaa *Ilkassa* 189/2017 julkaistussa kolumnissaan 'Oliko Jaakko Ilkka savolaista sukua?' seuraavasti:

Pohjanmaan asutushistoriaan kirjoitetaan lähivuosina uusia kiinnostavia alalukuja, kun dna-tutkimukset täyttävät aukkoja, joihin tavallinen historiantutkimus ei yllä. - - - Muutama kiinnostava seikka osui silmään hiljattain ilmestyneessä Jaakko Ilkka -seuran jäsenlehdessä. Dna-testien tulokset viittaavat Jaakko Ilkan isänisän olleen lapualainen. Osuma menee noin vuonna 1480 syntyneeseen Jaakko Kauppiin. Kaupin isälinja puolestaan menee Savoan. Minne – sitä on mahdoton sanoa. - - - Historiantutkijat eivät aina anna arvoa sukututkijoiden työlle. Harrastajien selvityksiä ei ole silti syytä ohittaa olankohautuksella. Esimerkiksi Jaakko Ilkka -seuran lehdessä tulkitaan ilmajokelaisen Jaakko Ilkan valikoituneen nuijapäälliköksi juuri lapualaisjuuriensa vuoksi. Ilkka oli lapualaisten tuttu, samaa sukua ja huonetta.⁹⁷

Etelä-Pohjanmaan on entistä merenpohjaa, eli pysyvää asutusta siellä ei ole ollut yhtä kauan, kuin muualla Suomessa. Jo vuonna 1950 julkaistussa teoksessa *Etelä-Pohjanmaan historia I-II* Armas Luukko toteaa, että Suur-Savosta kohdistui suuri muuttoaalto

⁹⁶ Torsti 2012, 109

⁹⁷ Puumala, Anne, 'Oliko Jaakko Ilkka savolaista sukua?', *Ilkka*, 16.7.2017, 12

Pohjanmaalle, jonka huippu oli 1550-luvun alkupuolella.⁹⁸ Savolaisasutus Etelä-Pohjanmaalla ei siis ole Etelä-Pohjanmaan historiankirjoitusta mullistava tieto. Luukon mukaan savolaista uudisasutusta oli ainakin Seinäjoella, Nurmossa sekä Töysässä, eli Jaakko Ilkan mahdollinen savolaisperimä on täysin mahdollista.⁹⁹ Se, että oliko Jaakko Ilkalla savolaisia juuria, ei liene olevan kovin relevanttia historiantutkimuksen näkökulmasta. Kolumnisti pohjaa ainakin osan tiedoistaan Jaakko Ilkka -seuran julkaisuihin.

Seura kertoo verkkosivuillaan sekä *Ilmajoki-lehden* numerossa 14/2017 tarkoituksensa olevan ”tutkia ja selvittää vuonna 1597 kuolleen nuijapäällikkö Jaakko Ilkan ja hänen jälkeläistensä sekä esivanhempiensa vaihteita, selvittää ja tutkia heidän merkitystään Suomen yhteiskunnalliseen kehitykseen paikallistasolta valtakunnantasolle, selvittää ja tutkia nuijasodan henkistä ja aineellista merkitystä sekä tarkastella niiden vaikutusta asutukseen ja väestöliikkeisiin”.¹⁰⁰ Sekä Puumalan kolumnista että Jaakko Ilkka -seuran sukututkimuspiirin ilmoituksista välittyy kuva, että seuran painopiste on DNA-tutkimuksessa. Kävin läpi muutamia seuran julkaiseman lehden (Jaakko Ilkka sukusanomat) vuosikertoja tutkimusta varten, ja esimerkiksi vuoden 2019 lehdessä oli vain satunnaisia mainintoja Ilkasta. Suurimmaksi osaksi lehti sisälsi jäsenien kirjoittamia artikkeleita, jotka koskivat pitkälti heidän tekemiä sukututkimuksiaan, joilla ei useimmiten ollut mitään tekemistä itse Jaakko Ilkan kanssa.

5. Loppupäätelmät

Vaikuttaa siltä, ettei Jaakko Ilkan henkilökuva ole kokenut suurta mullistusta viimeisen sadan vuoden aikana: se perustuu edelleen isänmaallisuuteen, eteläpohjalaisuuteen, itsenäisyyteen sekä lain ja oikeuden puolustamiseen. Tämä henkilökuva perustuu 1800- ja 1900-luvun historiantutkijoiden tulkintoihin, perimätietoon sekä myytteihin. Jaakko Ilkka on ilmajokelaista kulttuuriperintöä, joka heijastelee hänen henkilökuvaansa liitettyjä arvoja. Monet kirjoittajat vaikuttavat näkevän nykyisyyden suorana jatkumona nuijasodan aikaisille tapahtumille.

⁹⁸ Luukko 1950, 245

⁹⁹ Seinäjoki ja Nurmo olivat Lapuan naapuripitäjiä, Luukon mukaan Töysä taas laskettiin Lapuaan Lapuan kirkkopitäjän perustamisesta lähtien (1580-luvun alku).

¹⁰⁰ Jaakko Ilkka Seura ry, jaakkoilkka.fi (luettu 17.9.2023) sekä 'Jaakko Ilkka seura kokousta', *Ilmajoki-lehti*, 16.2.2017, 4

Jaakko Ilkalla on suuri merkitys kotipaikkakunnallaan Ilmajoella, sekä historiallisena henkilönä, että identiteettiaineksena. Ilmajokelaisissa Jaakko Ilkka vaikuttaa herättävän vahvoja positiivisia tunteita, kuten kotipaikkaan sekä omaan paikalliseen identiteettiin liittyvää ylpeyttä. Monet ilmajokelaiset näyttävät toivovan, että Jaakko Ilkkaa hyödynnettäisiin tulevaisuudessa enemmän kunnan brändinä. Ajallisesti aineiston loppupuolella olevassa uutisessa väläytetään yrittäjien sponsorointimahdollisuutta Jaakko Ilkan leikkipuistolle. Vaikuttaa siltä, että kunnan edustajat ovat kuulleet kuntalaisten toiveet. Ilkka näyttää edustavan ilmajokelaisuutta parhaimmillaan. Jaakko Ilkan merkityksellisyys ei kuitenkaan rajoitu pelkästään Ilmajoen kuntaan, vaan hänet koetaan tärkeänä eteläpohjalaisena hahmona myös muualla maakunnassa.

Jaakko Ilkkaa käytetään myös poliittisissa konteksteissa, erityisesti pönkittämään kirjoittajan omia poliittisia näkemyksiään. Aineiston muutamassa poliittisessa maininnassa Ilkkaa käytetään symbolina omalle ideologialle ja oikeuden puolustamiselle. Jaakko Ilkkaa sekä muita nuijasodan henkilöitä käytetään myös vertauskuvina moderneille poliitikoille, mikä on historian käytölle tavallista. Aineistossa Ilkka esiintyi keskustaoikeistolaisissa teksteissä. Tyypillisesti Jaakko Ilkkaa käytetään vallankäytön arvostelussa. Äärimmillään Jaakko Ilkka saa jopa rasistisia merkityksiä. Ajallinen rajaukseni oli niin lyhyt, ettei siihen mahtunut montaa kovin poliittista tekstiä. On vaikea sanoa, kuinka yleistä Ilkan poliittinen käyttö on, mutta sitä näyttää tapahtuvan ainakin jossain määrin.

Sukulaisuusyhteys vaikuttaa lisäävän henkilön kiinnostusta Ilkkaa sekä nuijasotaa kohtaan. Sukulaisuusyhteyttä saatetaan käyttää myös perusteluna henkilön kyvyistä, vaikkakin kyseisestä tekstistä välittyi sarkastinen sävy. Oman perheen ja suvun historia sekä sukututkimus vaikuttavat niin tärkeiltä tekijöiltä suomalaisten historiatietoisuudessa, että niistä voisi tehdä oman tutkimuksensa. Myös muistomerkit ja nuijasotaan liittyvät paikat, kuten Santavuori, vaikuttavat olevan tärkeitä ja lähes tulkoon pyhiä paikkoja Ilkan muistamiseen liittyen.

Monet *Ilmajoki-lehteen* kirjoittaneet henkilöt ennustavat Jaakko Ilkan olevan tärkeä osa ilmajokelaista identiteettiä sekä historiaa myös tulevaisuudessa. Vaikuttaa siltä, että paikallisille lapsille opetetaan jo nuorena, kuka oli Jaakko Ilkka, ja miksi Ilkan patsas seisoo keskeisellä paikalla Ilmajoen keskustassa. Ilkan hyödyntäminen historiapoliittisissa konteksteissa tuskin tyrehtyy lähitulevaisuudessa.

6. Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

I Sanomalehtilähteet

- Airas, Elise, 'Kiitoksia ja positiivisuutta', *Ilmajoki-lehti*, 26.6.2017, 5. [mielipidekirjoitus]
- Havula, Jorma, 'Siltala tuli viimeisenä uunista ulos', *Ilkka*, 11.8.2017, 6. [uutinen]
- Hautanen, Raimo, 'Fresko yhdistää lakeuden väkeä', *Ilkka-Pohjalainen*, 29.5.2020, 24. [mielipidekirjoitus]
- Hautanen, Raimo, 'Ilmajoen kansalliset monumentit ovat Matti Visannin kynästä', *Ilmajoki-lehti*, 23.12.2020, 9. [artikkeli]
- Hietikko, Ahti, 'Suomalaisia tapatettiin sodissa ympäri Eurooppaa', *Ilkka*, 12.7.2017, 11. [mielipidekirjoitus]
- Jaakkola, Martti, 'Otetaan Suomi takaisin – Mistä?', *Ilkka-Pohjalainen*, 28.9.2020, 20. [mielipidekirjoitus]
- Jurkka, Johanna, "'Lehden nimen pitää heijastaa kykyä uudistua'", *Ilkka*, 14.10.2019, 7. [uutinen]
- Karjanmaa, Jari, 'Nuijamiehet ansaitsivat kivensä', *Ilkka*, 24.2.2016, 15. [artikkeli]
- Ketelimäki, Simo, 'Turpeessa maaseudun turva', *Ilkka-Pohjalainen*, 8.5.2020, 32. [mielipidekirjoitus]
- Kuhna, Matti, 'Satsausta omiin vahvuuksiin', *Ilmajoki-lehti*, 10.8.2017, 9. [artikkeli]
- Kurikka, Leena, 'Pohjalainen on herkkä intohimojen oikuille', *Kurikka-lehti*, 27.4.2017, 5. [uutinen]
- Latvala, Matti, 'Aaltolainen perinne pysyy', *Ilmajoki-lehti*, 24.1.2017, 4. [muistokirjoitus]
- Latva-Nikkola, Jani, 'Oi katso mikä aamu!', *Ilmajoki-lehti*, 29.5.2019, 4. [mielipidekirjoitus]
- Luoma, Tapio, 'Ilmajoki vuonna 2030', *Ilmajoki-lehti*, 17.8.2017, 9. [artikkeli]
- Palomäki Leo, 'Tuulivoimaa?', *Ilmajoki-lehti*, 25.10.2016, 2. [mielipidekirjoitus]
- Peltokangas, Heikki, 'Kahdesta muodostuu yksi', *Ilkka*, 22.11.2019, 14. [uutinen]
- Puumala, Anne, 'Oliko Jaakko Ilkka savolaista sukua?', *Ilkka*, 16.7.2017, 12. [kolumni]
- Puumala, Anne, 'Onko tässä nuijasoturi Jaakko Ilkan patsas?' *Ilkka*, 18.1.2020, 24–25. [artikkeli]
- Puumala, Anne, 'Nyrkipukari on Jaakko Ilkka!', *Ilkka*, 5.2.2019, 25. [artikkeli]
- Puumala, Anne, "'Tämä on viimeinen kirjani'", *Ilkka*, 3.11.2017, 15. [artikkeli]
- Rinta-Nikkola, Anniina, 'Taideprojekti täydensi leikkipuiston', *Ilmajoki-lehti*, 23.9.2020, 3. [uutinen]
- Tuominen, Emilia, 'Ilmajoki', *Ilmajoki-lehti*, 29.12.2017, 4. [essee]

Uusimäki, Jussi, 'Mannersuo ja Ranto valtuuston ja hallituksen nuijamiehiksi', *Ilmajoki-lehti*, 6.6.2017, 7. [uutinen]

Venttola, Elina, 'Ilmajoki houkuttelee juurilla ja eksotiikalla', *Ilkka*, 10.9.2018, 22–23. [artikkeli]

'EIT-tie on kohtuuttoman pitkä', *Ilkka-Pohjalainen*, 19.9.2020, 2. [pääkirjoitus]

'Ilmajoki vuonna 2030', *Ilmajoki-lehti*, 2.2.2017, 9. [artikkeli]

'Jaakko Ilkka seura kokousta', *Ilmajoki-lehti*, 16.2.2017, 4. [uutinen]

'Sananvapaus', *Kurikka-lehti*, 10.2.2020, 2. [mielipidekirjoitus]

Hörökörva, *Ilmajoki-lehti*, 3.9.2020, 2. [mielipidekirjoitus]

II Tutkimuskirjallisuus

Aalto, Eeva-Liisa; Santonen, Pirjo, 'Millainen on paikallislehti'. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.), *Suomeen lehdistön historia 4: paikallislehdistön historia*. Kustannuskiila: Kuopio, 1985. (2. painos 1990)

Ahonen, Sirkka (toim.), *Suomalaisuuden monet myytit – Kansallinen katse historian kirjoissa*. Gaudeamus: Helsinki, 2017.

Breuilly, John, 'Max Weber, charisma and nationalist leadership'. Teoksessa *Nations and Nationalism*. ASEN/Blackwell Publishing, 3/2011 .

EPV Tuulivoima Oy, santavuoren tuulivoimapuisto Ilmajoella, <https://www.epvtuulivoima.fi/project/santavuoren-tuulivoimapuisto-ilmajoella/> (luettu 17.8.2023).

Grönholm, Pertti; Nyyssönen, Heino, 'Historian käyttö ennen ja nyt – faktana ja fiktiona', *Kosmopolis* 49: 3/2019.

Haapala, Pertti; Kaarninen, Mervi; Miettunen, Katja-Maria; Pikkanen, Ilona; Villstrand, Nils Erik; Wassholm, Johanna, 'Kertomus Suomen kansan historiasta'. Teoksessa Markkola, Pirjo; Niemi, Marjaana; Haapala, Pertti (toim.), *Suomalaisen yhteiskunnan historia 1400–2000 – Osa 2: Yhteisöt ja identiteetit*. Vastapaino: Tampere, 2021.

Heikkilä, Tuomas, *Lalli – kansallismurhaajan muotokuva*. Tammi: Helsinki, 2022.

Ihalainen, Pasi; Valtonen, Heli (toim.), *Sanat siltana menneisyyteen – Kielelliset lähestymistavat historian tutkimuksessa*. Gaudeamus: Helsinki, 2022.

Jaakko Ilkka Seura ry, jaakkoilkka.fi.

Lappalainen, Mirkka, *Susimessu: 1590-luvun sisällissota Ruotsissa ja Suomessa*. Siltala: Helsinki, 2009.

Kervanto Nevanlinna, Anja, 'Kaupunkirakentamisen historia politiikan muotona'. Teoksessa Blåfield, Antti (toim.), *Historian käyttö ja väärinkäyttö*. Siltala: Helsinki, 2016.

Laine-Frigren, Tuomas; Malinen, Antti, 'Historiakulttuuria oppimassa', KLEIO, 2/2022.

Lehti, Marko, 'Monet tarinat ja rauhanvälitys'. Teoksessa Blåfield, Antti (toim.), *Historian käyttö ja väärinkäyttö*. Siltala: Helsinki, 2016.

Luukko, Armas, 'Etelä-Pohjanmaan historia II: keskiaika ja 1500-luku'. Teoksessa Meinander, Carl Fredrick; Luukko, Armas, *Etelä-Pohjanmaan historia I-II: Keskiaika ja 1500-luku*. Maalaiskuntien Liiton kirjapaino: Helsinki, 1950. (näköispainos: Vaasa Oy Kirjapaino, 1987)

Macdonald, Sharon, *Memorylands – Heritage and Identity in Europe today*. Routledge: Lontoo, 2013.

Meinander, Henrik, 'Kansallisen katseen lumo'. Teoksessa Blåfield, Antti (toim.), *Historian käyttö ja väärinkäyttö*. Siltala: Helsinki, 2016.

Mylly, Juhani, 'Alkio, Santeri', Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997–. (viitattu 10.10.2023)

Rantala, Jukka, 'Paikallishistoria ja historianopetus'. Teoksessa Ahtiainen, Pekka; Tervonen, Jukka; Teräs, Kari (toim.), *Kaikella on paikkansa – Uuden paikallishistorian suuntaviivoja*. Vastapaino: Tampere, 2010.

Renvall, Pentti, *Kuninkaanmiehiä ja kapinoitsijoita*. Tammi: Helsinki, 1949.

Sajari, Petri, 'Valtakunnansyyttäjältä historiallinen päätös: Pyytää eduskunnalta suostumusta perussuomalaisten kansanedustajan Juha Mäenpään syyttämiseksi – Mäenpää kiistää', *Helsingin Sanomat*, 23.1.2020 <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006381881.html>. (luettu 19.10.2023)

Tervonen, Ilkka, 'Tutkimus, media, alkulähteet'. Teoksessa Ahtiainen, Pekka; Tervonen, Jukka; Teräs, Kari (toim.), *Kaikella on paikkansa – Uuden paikallishistorian suuntaviivoja*. Vastapaino: Tampere, 2010.

Torsti, Pilvi (toim.), *Suomalaiset ja historia*. Gaudeamus: Helsinki, 2012.

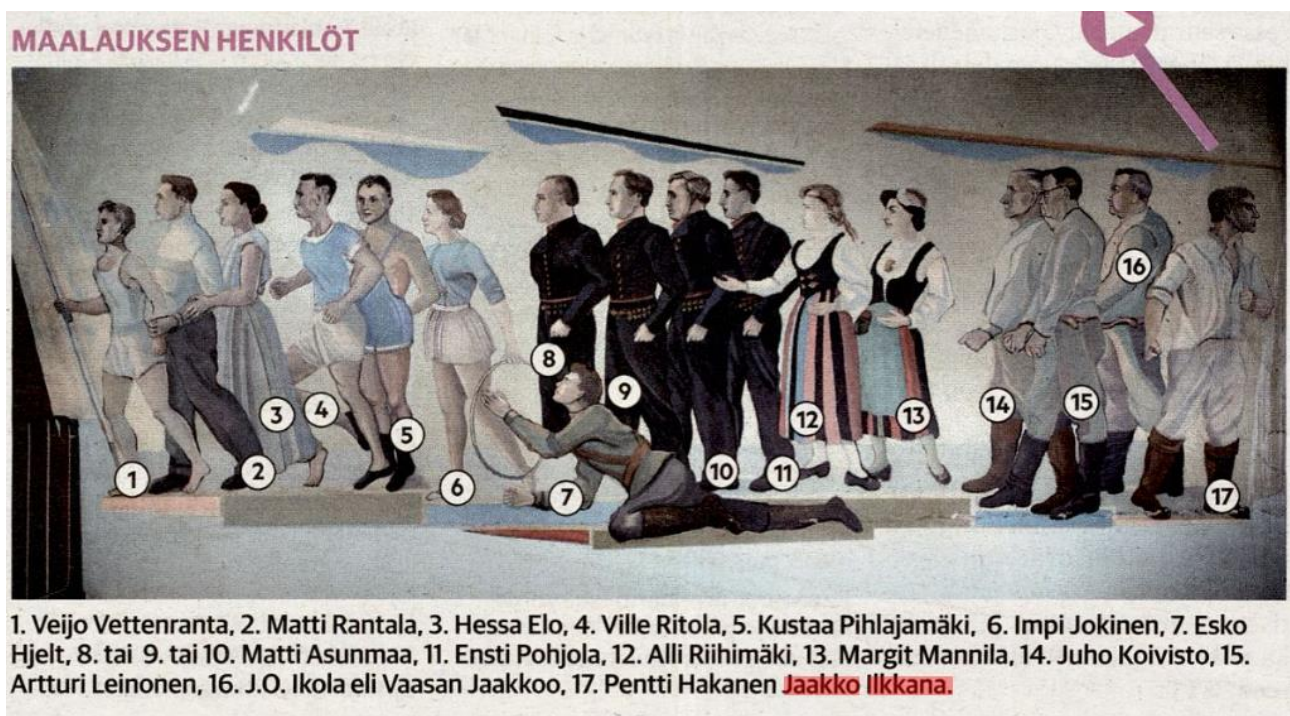
Ylikangas, Heikki, *Aina sitä jokin naula vetää – Erityispiirteet Etelä-Pohjanmaan historiassa*. Art House: Helsinki, 2017.

Ylikangas, Heikki, *Nuijasota*. Otava: Keuruu, 1977. (7. painos 2009)

Keskustavihreä Suomi – kohti uutta luontosuhdetta. Keskustan luontolinjaus, maaliskuu 2022 <https://keskusta.fi/politiikkamme/politiikkalinjaukset-2019-2023/>. (luettu 19.10.2023)

'Nuoret aikuiset pitävät sanomalehtiä ylivoimaisesti luotettavimpana mediana', Sanoma, 8.9.2021 <https://media.sanoma.fi/ajankohtaista/nakemyksia-markkinoinnista/nuoret-aikuiset-pitavat-sanomalehtia-ylivoimaisesti>. (luettu 17.9.2023)

7. Liitteet

Liite 1: Broms, Arvid: Lakeuden kansan vaellus, 1958. Seinämaalaus, Seinäjoen maakuntatalo. Kuvankaappaus *Ilkasta* 5.2.2019.